

та історичної освітньої галузі в умовах НУШ: збірник наукових праць / редкол.: Гриценко А.П., голова, Чумаченко О.А., співголова та ін.. Глухів: Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка, 2022. Вип. 1. С. 19–23.

16. Курок О.І., Гриценко А.П. Організація фахової підготовки майбутніх педагогів у Глухівському учительському інституті у 1870-х роках. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2022. Вип. 50, № 3, Ч. 1 С. 12–24. URL : <https://drive.google.com/file/d/182VCBkC9-qYdkoz1j2mGgLebtmGkpLdo/view> (дата звернення: 07.04.2024 р.).

17. Магар М. Валерій Белашов – автор книги. *Народна трибуна*: Глухівська міськрайонна газета. 1992. № 63 (10688). С. 1, 2.

18. Помер Валерій Белашов. *Сумський історичний портал*. 2022. URL: <https://history.sumy.ua/news/9579-pomer-valerii-bielashov.html> (дата звернення: 07.04.2024 р.).

19. На 74-у році життя помер глухівський історик, викладач, науковець ВАЛЕРІЙ ІВАНОВИЧ БЕЛАШОВ *Кур'єр + ТРК «Глухів»* : обласна інформаційна газета. 2022. 21 липня. URL: <https://cutt.ly/Rw7SJJ0o> (дата звернення: 07.04.2024 р.).

МИРОСЛАВ ПОПОВИЧ ЯК ДОСЛІДНИК ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ І КУЛЬТУРИ: ШЛЯХОМ «НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ПОЗИЦІЇ» (ДО 95-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Вдовиченко Георгій

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

доктор філософських наук, доцент кафедри української філософії та культури

Один із найвідоміших випускників філософського факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, який закінчив його у рік смерті Й. Сталіна, а в рік проведення XX з'їзду КПРС вступив до аспірантури Інституту філософії АН УРСР і до кінця життя працював у ньому, останні вісімнадцять років (2001 - 2018) - на посаді його директора, М. Попович є однією із чільних постатей-символів вітчизняних філософських освіти, науки та культури епохи постмодерну. Наступник академіка АН УРСР П. Копніна на посаді завідувача заснованого ним відділу логіки і методології науки у 1969 - 2001 рр., як одного з найнонконформніших відділів згаданого інституту, академік НАН України М. Попович став 2001 р. наступником академіка АН УРСР В. Шинкарука на посаді директора вже Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. Творець філософської думки УРСР і незалежної України, він був не менш знаним діячем новітнього вітчизняного суспільно-політичного життя.

Співзасновник Народного Руху України і перший голова його Київського осередку, співголова Партії демократичного відродження України, а згодом - і учасник Ініціативної групи «Першого грудня», прибічник європейської соціал-демократії М. Попович, за визнанням його колег, був у СРСР «вільнодумцем» і, за словами В. Табачковського, посідав чільне місце в опозиції знелюдненій та зненауковленій офіційній філософії. Визнаючи очолюваний ним тоді відділ за створену П. Копніним доволі успішну і відверто опортуністичну дослідницьку групу, М. Попович поставав у очах своїх колег, наприклад відомого діяча Руху Опору і в'язня сумління В. Лісового,

прибічником загальнодемократичних ідей,

який негативно ставився до стереотипів російського шовінізму і в 60-х рр. ХХ ст. солідаризувався з вітчизняними дисидентами. Провідний розробник засад школи П. Копніна чи т. зв. «червоного позитивізму», дослідник французького ірраціоналізму та ідей Віденського гуртка, він лишився чи не найвпізнаванішим філософом України – дослідником історії української філософії і культури.

Лауреат Національної премії України ім. Тараса Шевченка за монографію «Нарис історії культури України» (2001), він відомий, у тому числі, як дієвий учасник найвідоміших науково-дослідних проектів згаданого інституту 60-х – 80-х рр. ХХ ст. з історії української філософії. Саме ці три – найвідоміші з них нині: «Нарис історії філософії на Україні» (1966), «Філософська думка в Києві: історико-філософський нарис» (1982), «Історія філософії на Україні: у 3 томах» (1987), - є вагомими підсумками реалізації М. Поповичем та його колегами під орудою трьох директорів вказаного інституту – Д. Острянина, П. Копніна та В. Шинкарука, творчо-інноваційного імпульсу епохи хрущовської «відлиги» до фіналу горбачовської «перебудови». Дослідник у першому з цих видань історії діалектичного матеріалізму в УРСР, а в другому – розвитку логіки і методології науки там само, М. Попович, вже як член редколегії першого тому третього з цих видань, став, спільно з В. Шинкаруком, співавтором його першого розділу «Міфологічні уявлення східнослов'янських племен (V – IX ст.)».

Якщо участі М. Поповича в першому виданні передували вихід у світ ряду його монографій, як: «Похід проти розуму» (1960), «Проти сучасних критиків марксистського матеріалізму» (1964) і участь у колективній монографії «Логіка наукового дослідження» (1965), - то до опублікування другого він написав такі праці: «Логіка і наукове пізнання» (1971), «Філософські питання семантики» (1975) та «Нарис розвитку логічних ідей в культурно-історичному контексті» (1979). Докладно осмислений ним згодом, передусім у праці [7], цей багатий досвід виявився одним із засновків звернення М. Поповича у 80-х рр. ХХ ст. до найширшого спектра українознавчої тематики – від дохристиянських вірувань східних слов'ян до творчої спадщини Г. Сковороди і М. Гоголя. Хронологічною точкою відліку публічного вияву цього зацікавлення, на наш погляд, є вміщена в першому числі за 1980 р. часопису «Філософська думка» стаття М. Поповича «Образ світу у давніх слов'ян».

Безпосередній свідок і, фактично, учасник ініційованого його колегами з інституту С. Кримським та В. Горським, у контексті офіційного святкування в УРСР і СРСР 1500-річчя Києва, «гуманітарного повороту» філософії УРСР та переорієнтації радянської історико-філософської науки від її «натуралізації до гуманізації», М. Попович, на відміну від цих двох мислителів, звернув увагу не на християнські, передусім візантійські, джерела «києворуського» любомудрія, а на «найдавніші уявлення про місце людини в світі, властиві слов'янському язичництву». Розробляючи у присвяченій цій темі монографії [5] оригінальну версію «реконструкції й осмислення реалій архаїчних слов'янських культур» на основі понад двохсот прикметних джерел, М. Попович використав матеріали усіх вісьмох її розділів: «Риси архаїчного світогляду», «Індоевропейський фон», «Слов'яни та їх сусіди», «Лад та хаос», «Тіло й дух», «Світ людей і світ богів», «Архаїчна онтологія і час» та «Криза язичництва», - при написанні разом із В. Шинкаруком згаданого розділу першого тому – «Філософія доби феодалізму», колективної монографії «Історія філософії на Україні: у 3 томах»

(1987).

Не менш показовими взірцями українознавчого історико-культурного та історико-філософського доробку М. Поповича є його розвідки про життя й творчість найвідоміших вітчизняних мислителів Просвітництва і Романтизму – Г. Сковороду та М. Гоголя. Перша з них [1], написана спільно з І. Драчем і С. Кримським до 250-річчя з дня народження Г. Сковороди, зазнала цензурних перешкод і була видана лише в 1984 р. у серії біографічних творів «Уславлені імена» видавництва «Молодь». А вже в 1989 р. – до 180-річчя з дня народження М. Гоголя, в тій же серії видано роман-есе М. Поповича «Микола Гоголь» [4], який, як і два згадані вище видання, став блискучим прологом до написання їх автором праці «Нарис історії культури України» (2001). Її виходу передувала поява низки знакових монографій М. Поповича, зумовлених осмисленням ним багатого досвіду власної та інституту участі у здобутті Україною незалежності, зокрема: «Національна культура і культура нації» (1991), «Європа – Україна – праві і ліві» (1996), «Раціональність і виміри людського буття» (1997).

Опублікування згаданого нарису увібрало в себе широкий науковий та громадський досвід М. Поповича, в тому числі – і як учасника Демократичної платформи та, що прикметно, публічного опонента тоді секретаря ЦК КПУ з ідеологічної роботи, а згодом – першого Президента України, Л. Кравчука, під час їх дискусії на Першому каналі УТ у 1989 р. Продовженням цього нарису в першому десятиріччі цього віку стали як «Культура: ілюстрована енциклопедія України» (2009), так і низка розвиваючих на вищому щаблі історичний досвід їх автора видань, передусім «Червоне століття» (2005) та «Григорій Сковорода: філософія свободи» (2007). Показово, що у виступах і публікаціях наступного десятиліття, як-от у інавгураційній лекції Почесного професора НаУКМА від 1 вересня 2015 р. – «Київ як «Другий Єрусалим», та в підсумковій - виданій у рік кінця його земного шляху, книзі «Філософія свободи» (2018), М. Попович, по суті, сполучив здобутки своїх українознавчих студій з гуманістичним баченням антропологічного досвіду класиків філософії від античності до модерну з його монографії під промовистою назвою «Бути людиною» (2011).

Простежуючи творчий шлях її автора від його перших публікацій по сторінках двох передмов його багаторічного колеги по інституту П. Йолона до присвячених М. Поповичу біобібліографії і збірника праць [2, 8], ми збагачуємо це бачення свідченнями інших його товаришів з фаху, як-от В. Козловського [3]. Студент філософського факультету КДУ ім. Т. Г. Шевченка 70-х рр. ХХ ст. - слухач спецкурсу М. Поповича «Основи наукового дослідження», він понад сорок років був свідком його «творчої еволюції»: «від логіко-методологічних до історико-культурологічних досліджень, від вивчення світогляду стародавніх слов'ян до філософії Сковороди». До текстів багатьох зарубіжних дослідників історії вітчизняних науки і культури ХХ – ХХІ ст. з філософів України увійшла,

головним чином, постать М. Поповича як громадського діяча, позицію якого так яскраво відображено у збірнику його статей «Істина. Правда. Життя. Думки небайдужої людини» (2010).

Радянський і пострадянський періоди наукової творчості М. Поповича, які разом охопили понад шість десятиліть – 50-і рр. ХХ – 10-і рр. ХХІ ст., були позначені його плідним внеском до вивчення історії українських філософії та культури від Середніх віків до постмодерну. Учасник знаних наукових проектів Інституту філософії АН УРСР

60-х- 80-х рр. ХХ ст. - перших спроб відтворення історії філософії України за постсталінського періоду, та праць, присвячених дослідженню світоглядів як давніх слов'ян, так і чільних діячів рідної культури від Бароко до Романтизму, як-от П. Могили, Л. Барановича і Т. Шевченка, він, водночас, звернув увагу на постаті визначних діячів українських національних відроджень – від І. Мазепи до М. Драгоманова і С. Петлюри. Дослідник внеску І. Дзюби та Є. Сверстюка до вітчизняних модерних національно-культуротворення, М. Попович не оминув увагою і такий вкрай промовистий художній їх символ, як образи українських польових квітів з полотен К. Білокур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Драч І. Ф. та ін. Григорій Сковорода: Біографічна повість / І. Ф. Драч, С. Б. Кримський, М. В. Попович. – Київ: Молодь, 1984. 216 с.
2. Йолон П. Переднє слово / Петро Йолон. *Філософські діалоги*. Філософія. Культура. Суспільство: Збірник наук. праць. 2015. Вип. 9-10.: До 85-річчя академіка Мирослава Поповича. С.5-25.
3. Козловський В. Мирослав Попович про людину в історії: фази розлому. *Філософська думка*. 2018. №5. С.72 – 80.
4. Попович М. Микола Гоголь: Роман-есе. Київ: Молодь, 1989. 208 с.
5. Попович М. Мировоззрение древних славян. Киев: Наукова думка, 1985. 168 с.
6. Попович М. Нарис історії культури України: [посібник]. Київ: АртЕк, 1998. 727 с.
7. Попович М. В. Філософія свободи=Философия свободы / Мирослав Попович; упоряд.: Л. Ф. Артюх, Н. Б. Вяткіна; передмова Н. Б. Вяткіної. Харків: Фоліо, 2018. 524 с.
8. Попович, Мирослав Володимирович. Біобібліографічний покажчик // Укладач О. Лукашук; Авт. вступ. ст. П. Йолон. Київ : Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2010.

ДИРЕКТОРСТВО ГРИГОРІЯ САПІТОНА У ГЛУХІВСЬКОМУ УЧИТЕЛЬСЬКОМУ ІНСТИТУТІ

Гриценко Андрій

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри історії, правознавства та
методики навчання

Григорій Львович Сапітон народився 26 жовтня 1901 р. у с. Тупичів тодішньої Тупичівської волості Городнянського повіту на півночі Чернігівської губернії (з 2017 року село - центр Тупичівської сільської територіальної громади Чернігівського (до 2020 року - Городнянського району) Чернігівської області) у селянській родині. Після закінчення 1921 р. вчительських курсів він як вчитель 7-літньої школи навчальний рік він працював учителем початкової школи у сусідньому селі Вихвостів Чернігівської губернії. Після демобілізації в 1924 р. вступив на навчання на фізико-математичний факультет Чернігівського інституту народної освіти, який закінчив з відзнакою 1927 р. за спеціальністю «викладач фізики і математики» [3; 7; 9; 15].